

MARKKU LEHTIMÄKI

Vanhan mestarin valitus

J. M. Coetzee, *Huonon vuoden päiväkirja* (Diary of a Bad Year, 2007).
Suom. Seppo Loponen. Otava, Helsinki 2010. 233 s.

Eteläafrikkalainen kirjailija ja kirjallisuuden professori C, joka asuu parhaillaan Australiassa, kirjoittaa esseekokoelmaa nyky maailman menosta ja valittaa, kuinka kaikki on menossa huonompaan suuntaan. Onko tässä kysymys fiktiivisestä hahmosta vai teki-
jästä itsestään, J. M. Coetzeesta?

Huonon vuoden päiväkirja koostuu esseistä, jotka muistuttavat aihepiiriltään Coetzeen itsensä eri yhteyksissä julkaisemia tekstejä. Menetelmä on samanlainen kuin mestarillisessa teoksessa *Elizabeth Costello* (2003), joka rakentuu kahdeksasta Elizabeth Costello-nimisen kirjailijan luennosta, jotka Coetzee on itse aiemmin julkaissut esseinä, tosin samaisen Costello-hahmon suuhun pantuina polemiikkeina. Eri asia on, missä määrin todellinen tekijä jakaa fiktiivisen naiskirjailijahahmonsa käsitykset, ja tämä diskrepanssi tuo oman särmänsä teokseen.

Sen lisäksi, että *Elizabeth Costellon* tekijä-kertoja-suhde on mutkikkaampi kuin *Huonon vuoden päiväkirjassa*, jossa Coetzeen harmaa eminenssi tuntuu vain kahdentuvan, ovat Elizabeth Costellon laajat ja tiettyihin ankariin aiheisiin – eläinten kohtelu, holokausti, pahuuden ongelma – pureutuvat luennot monin verroin sykähdyttävämpiä kuin uudemman teoksen kirjailijahahmo C:n lyhyet esseepalaset mitä monituisimmista aiheista. Kaikkiaan *Huonon vuoden päiväkirja* tuntuu *Elizabeth Costelloon* verrattuna hieman pinnalliselta kat-
saukselta Coetzeen tuotannon perus-

teemaan, todellisuuden periksiantamattomaan vaikeuteen, jota filosofi Stephen Mulhall on perusteellisesti käsitellyt teoksessaan *The Wounded Animal: J. M. Coetzee & the Difficulty of Reality in Literature & Philosophy* (2009).

Vahvoja mielipiteitä

Kuten *Elizabeth Costellon* voima oli niissä vastaväitteissä, joita luentoja kuunteleva yleisö saattoi esittää Costellolle, *Huonon vuoden päiväkirjan* todellinen suola on siinä, että alussa silkaksi objektiksi kehystetty ”sihteerikko” ryhtyy kriittisesti kommentoimaan vanhan ”mestarin” esseetekstejä kiinnittäen huomiota C:n ajattelun mahdollisiin karikoihin. Molemmissa teoksissa tämä keino vetää tietenkin myös lukijan itsensä tarkastelemaan fiktiivisen kirjailijahahmon argumentteja ja kenties pohtimaan niitä suhteessa todellisen kirjailijan ajatusmaailmaan.

Elizabeth Costello on lukukokemuksena kuitenkin voimakkaampi ja moniulotteisempi siksin, että Coetzee palauttaa Costellon ajattelun ongelmat kirjailijahahmon fyysisiin ja psyykkisiin ongelmiin: väsymykseen, heikkouteen, kyllästy-
miseen, menneisyyden traumoihin. Mitään näin koskettavaa ja inhimillistä kuvaa ei synny fiktiivisestä C:stä, vaikka heti teoksen alussa hän hahmottaakin itsensä Coetzeelle ominaiseen itsenöyrytyksen tyyliin: ”Taisin itekin olla hätkähdyttävä näky: nurkassa kyhjäyttävä ukkeli, joka saattoi heti ensi silmä-

yksellä vaikuttaa kadulta luikahtaneelta kulkurilta” (10). Coetzeen uudempiä tuotantoa vaivaa tietty itsekeskeisyyden ja itsesäälin yhdistelmä, josta oli viitteitä jo hänen edeltävässä romaanissaan *Hidas mies* (2005). Ja aina löytyy kaunis nuori nainen, johon voi heijastaa oman miehisyytensä ongelmia.

Huonon vuoden päiväkirjan laajin osuus koostuu ”vankoista mielipiteistä”. Yhdessä kirjan vaikuttavimmista jaksoista C rinnastaa taiteen ja ihmiskunnan nykytilan myös suomalaisia puhuttelevalla tavalla:

”Pari päivää sitten kuulin konsertissa Sibeliuksen viidennen sinfonian. Lopputahtien lähestyessä koin sen mahtavan, pakahduttavan tunteen, jonka herättämiseksi musiikki sävellettiin. Mietin millaista olisi mahtanut olla suomalainen siinä yleisössä, kun sinfonia esitettiin ensi kertaa Helsingissä lähes sata vuotta sitten, ja tuntea se hyöky sisässään. Vastaus: olisin ollut ylpeä, ylpeä siitä että yksi meistä osasi sommitella sellaiset soinnit, ylpeä siitä että me ihmiset osaamme täysin tyhjästä luoda jotakin sellaista. Vastakohtana häpeän tunteille siitä, että me, meikäläiset, olemme luoneet Guantánamon. Toisaalta musiikkiteos, toisaalta tuskaa ja nöyryytystä tuottava koneisto: parasta ja pahinta mihin ihmiset pystyvät.” (52)

Coetzee on usein käsitellyt teoksissaan inhimillistä alennustilaa, häpeää ja nöyryytystä sekä humanististen ihanteiden törmäystä raadolliseen ja monimutkaiseen todelli-

suuteen. Kuten *Elizabeth Costello*ssa, myös *Huonon vuoden päiväkirjassa* Coetzee puhuu – fiktiivisen kirjailijahahmonsa välityksellä – siitä, kuinka häpeän, kunnian, synnin, syyllisyyden ja armon kaltaiset raskaat käsitteet ovat menettäneet merkityksensä postmodernistisen arvotyhjön ja nihilismin aikakautena.

Fiktiivinen C tölväiseekin vanhan ja kiukkuisen professorin arvovallalla postmodernistiseen ironiaan kasvaneita nykypiskelijoita, joille kaikki on vain historiatonta pintaa ja merkitysten leikkiä. Erityisesti häntä tuntuu ärsyttävän kaiken aidon ja syvällisen katoaminen jatkuvan ironian, jäljittelyn ja esittämisen alle. Sen sijaan, että annettaisiin tilaa suurten (miespuolisten) taiteilijoiden elämäntotuuksille, hukataan televisiosarjojen ja tietokonepelien lumemaailmaan.

Jonkinlaista ironiaa liittyy siihen rakenteelliseen ratkaisuun, että kirjan sivut on jaettu *split screen*-menetelmällä kahteen tai kolmeen tasoon, joita lukija joutuu seuraamaan välillä samanaikaisesti pysäköseen edes jotenkin kärryillä Coetzeen monitasoisessa kerronnallisessa logiikassa. On kuin katsoisi televisioruudun häiritsevää kuvavirtaa, joka estää selkeiden kokonaisuuksien hahmottamisen.

Yksi *Huonon vuoden päiväkirjan* läpi kulkevista teemoista on juuri taiteen – varsinkin klassisen musiikin ja suuren romaanikirjallisuuden – merkitys nykymaailmassa. Erityisesti Dostojevski syvällisessä häpeän, nöyryyksen, synnin ja armon tematiikassaan on Coetzeen tärkeä esikuva,

mikä näkyy myös venäläiskirjailijan tuskaisaan eksistenssiin keskittyvässä romaanissa *Pietarin mestari* (1994). Coetzeen teoksille ominainen sielun ja ruumiin vereslihainen läpivalaisu, joka on toisinaan ahdistavaa ja raastavaa luettavaa, pyrkii kuvaamaan asioita sellaisina kuin ne ovat ilman pastissin, parodian ja ironian etäännyttäviä tasoja. Pisimmälle tässä inhimillisen tuskan kuvauksessa Coetzee menee tähänastisissa pääteoksissaan *Barbaarit tulevat* (1980) ja *Häpeäpaalu* (1999), joihin verrattuna *Huonon vuoden päiväkirja* jää kevyen luokan teokseksi, heikoimmillaan sellaiseksi itsensä tiedostavaksi pastissiksi tai itseparodiaksi, jollaista Coetzee muussa tuotannossaan tuntuu halveksuvan.

Outoja ratkaisuja

Huonon vuoden päiväkirjan kerrontarakennetta voi pitää sikäli kiinnostavana, että rationaalisen ja viileän älyllisen esseetekstin alapuolella kulkee mielihyvän ja mielikuvien subteksti, ikään kuin kirjailijan synkän mietepäiväkirjan sisään upotettuna olisi omanlaisensa viettelijän päiväkirja. Kierkegaardin kirkas ehdottomuus ja ankara askeettisuus ei olekaan kaukana Coetzeen ajatusmaailmasta, ja suuren filosofin tavoin kirjailijamestari korostaa eroitiikan kestävää merkitystä.

Tämä jako esseekirjoittamisen päiväpuoleen ja eroottisen virityksen yöpuoleen näkyy myös konkreettisesti eli graafisesti sivuille aseteltuna jakona. Kenties alitajunnan pohjamujuja korostaakseen Coetzee

sijoittaa kirjailijan ja kaunottaren ensikohtaamisen tornitalon pohjakerroksen pesutupaan. Symboliikka on turhankin ilmeistä ja hengen ja ruumiin tematiikka jokseenkin pölyttynyttä.

Coetzee on merkittävä postkoloniaalinen kirjailija, mutta hänen etniset naishahmonsensa – kuten *Huonon vuoden päiväkirjan* filippiiniläinen sihteeri Anya, *Hitaan miehen* kroatialainen hoitaja Marijana tai uudehkon *Summertime*-teoksen brasilialainen tanssija Adriana – tuntuvat murtavan ankaran eettistä kirjailijakuvaa.

Tarkemmin Coetzeen uutta teosta lukiessaan huomaa, että esseet ovat itse asiassa melko laiskasti kirjoitettuja ja paikoitellen suorastaan monotonisia pohdintoja maailmasta. Lukija voi vertailla niiden tylsyyttä Coetzeen omien esseekokoelmien terävyyteen ja kummastella outoa esteettistä ratkaisua: suurin osa teoksen proosasta koostuu fiktiivisistä esseistä, joiden ei ole tarkoituksaan olla erityisen hyvää kirjallisuutta. Itsensä tiedostavuudellakin on rajansa, jos se tapahtuu taiteellisten ja temaattisten arvojen kustannuksella.

Jos Coetzee jossakin onnistuu tässä vieraannuttavassa (epä)romaanissaan, niin siinä, että hän haastaa lukijan muodostamaan jonkinlaista järjellistä ja ehyttä kokonaisuutta. Joka käänteessä Coetzee väistää juonellistamisen, henkilöahmojen kehityksen, psykologisen motivaation ja lukijan viihdyttämisen klassisia vaatimuksia, ikään kuin kieltäytyen antamasta lukijalleen juuri minkäänlaista tyydytystä.